



**QORTI TA' L-APPELL**

**S.T.O. PRIM IMHALLEF  
VINCENT DE GAETANO**

**ONOR. IMHALLEF  
JOSEPH A. FILLETTI**

**ONOR. IMHALLEF  
GEOFFREY VALENZIA**

Seduta ta' l-14 ta' Mejju, 2010

Appell Civili Numru. 27/2003/1

**Dr. Andrew Borg Cardona bhala stralcjarju ghan-nom  
u in rappresentanza ta' Priceclub Operators Limited**

**v.**

**Victor Zammit, Christopher Gauci u Wallace Fino**

**II-Qorti:  
Preliminari**

Dan hu appell ad istanza tal-intimati ossia konvenuti kollha, cioe` Victor Zammit, Christopher Gauci u Wallace Fino minn sentenza moghtija mill-Prim Awla tal-Qorti Civili

fit-12 ta' Ottubru 2007 li laqghet it-talba tal-attur noe bl-ispejjez kontra l-intimati.

Ir-rikorrent noe kien talab lill-Qorti li, peress li Priceclub Operators giet xolta minhabba li ma setghetx thallas id-dejn taghha u peress illi l-intimati, jew min minnhom, kienu lkoll diretturi taghha u xjentement kienu partijiet fit-tmexxija tan-negozju mexxew lil Priceclub Operators bil-hsieb ta' frodi tal-kredituri tal-Priceclub Operators, tiddikjara, *ai termini* u ghall-finijiet tal-Artikolu 315 tal-Kap. 386, lill-intimati, jew min minnhom, responsabbli personalment, minghajr ebda limitazzjoni ta' responsabbilta` ghal kull jew ghal xi dejn jew responsabbilitajiet ohra tal-Priceclub Operators kif il-Qorti tista' tordna.

L-intimati wiegbu li huma jopponu t-talba tar-rikorrent billi huma, meta kienu diretturi tal-kumpanija Priceclub Operators Limited, agixxew korrettement u ma humiex responsabbli ghall-falliment tal-istess kumpanija; l-*insolvenza* tal-kumpanija Priceclub Operators Limited grat minkejja l-ahjar tentattivi tad-diretturi koncernati, u l-agir taghhom bhala diretturi tal-kumpanija ma kienx fraudolenti jew qarrieq. Bla pregudizzju ghal dan, issottomettew li l-allegazzjonijiet kontenuti fir-rikors promotorju huma kontestati u li huma ma humiex responsabbli ghad-djun tal-kumpanija Priceclub Operators Limited. Ghalhekk qalu li t-talbiet tar-rikorrenti kienu kompletament infondati fil-fatt u fid-dritt u kellhom jigu michuda bl-ispejjez kontra l-attur noe.

Din il-kawza nstemghet flimkien mal-kawzi l-ohra numri 24/03, 25/03, 26/03<sup>1</sup>.

Il-Prim Awla tal-Qorti Civili bis-sentenza taghha tat-12 ta' Ottubru 2007 iddecidiet li, *ai termini* u ghall-finijiet tal-Artikolu 315 tal-Kap. 386, l-intimati personalment aggixew bil-hsieb ta' frodi ta' kredituri tal-kumpanija u kwindi zammet lill-istess intimati responsabbli personalment u *in solidum*, minghajr ebda limitazzjoni ta' responsabbilta`

---

<sup>1</sup> Ara verbal a fol. 160.

Kopja Informali ta' Sentenza

ghal kull dejn u/jew responsabbilitajiet ohra ta' Priceclub (Operators) Limited. Ordnat li l-ispejjes tal-kawza jithallsu kollha mill-intimati *in solidum*.

Din il-Qorti qed tannetti ma' din is-sentenza, u biex tiffirma parti integrali minnha, kopja tas-sentenza tal-ewwel Qorti ghall-ahjar intendiment ta' dan l-appell u dan peress illi fiha t-talba fis-shih tar-rikorrent, ir-risposti tal-intimati, il-fatti fil-qosor, kif ukoll il-motivazzjonijiet li wassluha biex laqgħet it-talba tar-rikorrent. (Annex Dok A).

Appellaw minn din is-sentenza l-intimati kollha.

### **Rikors tal-appell ta' Wallace Fino**

L-intimat Wallace Fino hassu aggravat bis-sentenza surriferita tal-ewwel Qorti u interpona appell minnha.

L-ewwel aggravju tieghu huwa li s-sentenza appellata ghamlet zball ta' interpretazzjoni meta ddikjarat li l-kuncetti ta' kummerc hazin (Art. 316 tal-Kap. 386) u ta' kummerc bi frodi (Art. 315 tal-Kap. 386) jixxiebh.

Fit-tieni lok jissottometti li l-ewwel Qorti bbazat id-decizjoni tagħha u stabbiliet il-principji generali tal-kuncett ta' kummerc frawdolenti bazat fuq insenjamenti tal-Qrati u tal-awturi Inglizi ta' wara s-sena 1986, meta t-test Malti ta' kummerc frawdolenti, kif rifless fl-Artikolu 315 tal-Kap. 386, ma jinkorporax l-emendi li sehew fil-ligi Ingliza fil-1986. Għalhekk l-ewwel Qorti messha applikat u rreferiet esklussivament għal sentenzi u insenjamenti ta' qabel is-sena 1986.

Fit-tielet lok, l-appellant jikkontendi li l-ewwel Qorti, f'parti sostanzjali tal-motivazzjoni tas-sentenza appellata hi mehuda minn konsiderazzjonijiet u argumenti li huma, effettivament, pertinenti u applikabbili għall-kawza li tittratta mertu li jikkoncerna kummerc hazin u mhux kummerc frawdolenti li hu proprjament il-mertu ta' din il-kawza.

Aggravju iehor tal-appellant Fino huwa li fuq l-iskorta ta' insenjamenti tal-awturi Inglizi ta' qabel is-sena 1986 irid ikun hemm atti esterni, fosthom *false pretences*, bhala prova materjali ta' htija ghall-kummerc frawdolenti, liema *actus reus* fil-kaz prezenti ma jirrizultax da parti tal-appellant f'ebda wahda mill-motivazzjonijiet elenkati mill-ewwel Qorti bhala ezempji ta' agir frawdolenti.

Il-hames aggravju tal-appellant hu li l-ewwel Qorti naqset li tidhol fl-element intenzjonali kif definit mill-Qrati Inglizi u mill-awturi ta' qabel is-sena 1986.

Aggravju iehor hu li l-motivazzjonijiet u c-cirkostanzi li fuqhom l-ewwel Qorti bbazat ruhha ma jwasslux sal-grad rikjest mil-ligi ghall-htija da parti tal-appellant ghall-kummerc frawdolenti.

Is-seba' aggravju tal-appellant hu li l-ewwel Qorti ma setghetx issib lill-appellant *qua* direttur hati ta' kummerc bi frodi abbazi tal-fatt li l-istruttura tal-Grupp Priceclub kienet allegatament frawdolenti kif ukoll minhabba nuqqas fil-kapital fl-*operating company* u dan peress li l-Artikolu 315 ghandu bhala mira ewlenija tieghu l-agir ta' direttur mentri jirrizulta li huwa proprju azzjonist li jwaqqaf struttura socjetarja u li ffissa l-kapital socjali inizjali.

It-tmien aggravju hu li l-appellant ma setax jinstab hati ta' kummerc bi frodi minhabba l-istruttura tal-kumpanija u nuqqas ta' kapital, billi l-Artikolu 315 jippunixxi atti ta' negozju li jsiru minn direttur b'intenzjoni frawdolenti mentri jirrizulta li l-allegati nuqqasijiet ma jinkwadrawx rwiehom bhala atti oggettivi ta' negozju.

L-ahhar aggravju tal-appellant Fino huwa li f'kaz li din il-Qorti tikkonferma s-sentenza appellata ghal dak li jikkoncerna htija, hemm lok li din il-Qorti tirriforma s-sentenza ghal dak li jikkoncerna d-decizjoni li ddikjarat lill-appellanti personalment responsabbili minghajr limitazzjoni ghad-djun kollha tal-Priceclub Operators Limited.

## **Rikors tal-appell ta' Victor Zammit**

L-appellant Victor Zammit issottometta li l-ewwel Qorti mmisinterpretat l-Artikolu 315 tal-Kap. 386 dwar il-Kumpaniji u ghalhekk qieset taht ottika zbaljata l-provi migjuba. L-ewwel Qorti strahet fuq presunzjoni li d-diretturi kienu jafu certi affarijiet u ddezumiet l-intenzjoni tad-diretturi individwali minn dak li ghamel il-Bord tad-Diretturi tal-kumpanija u ma flietx l-intenzjoni ta' Direttur indipendentement minn dik tad-diretturi l-ohra jew minn tal-Bord tad-Diretturi.

Fit-tieni lok, l-appellant isostni l-ewwel Qorti ghamlet apprezzament hazin tal-provi billi naqset li taghti piz xieraq lil dawk il-provi li kienu javallaw id-difiza tal-appellant.

Fit-tielet lok l-appellant jissottometti li l-ewwel Qorti ma setghetx tasal ghall-konkluzjoni li hu kien innegozja frawdolentement. Hu jghid li r-rikorrent ma rnexxilux jipprova li hu (l-appellant) volontarjament ippartecipa f'agir frawdolenti fil-konfront tal-kredituri, ghalhekk l-ewwel Qorti ma kellhiex issibu responsabbli solidalment mal-kumpanija ghad-djun taghha. Hu jghid li dahal bhala investitur fil-Priceclub ghax genwinament emmen fin-negozju taghha u mhux ghax ried jaghmel xi gwadann illecitu minn fuq dahar il-kredituri.

### **Rikors tal-appell ta' Christopher Gauci**

L-appellant Christopher Gauci jissottometti li l-ewwel Qorti ma ddistingwitx sufficjentment bejn kummerc bi frodi u kummerc hazin, u applikat ghall-kummerc bi frodi kriterji esklussivi ghall-kuncett ta' kummerc hazin u strahet fuq guriprudenza Ingliza dwar *fraudulent trading* li tirisali ghal qabel l-introduzzjoni ta' *wrongful trading* fil-legislazzjoni Ingliza.

Fit-tieni lok dan l-appellant jghid li l-elementi kostituttivi ta' frodi, kemm civili kif ukoll kriminali, jinkludu l-qerq u l-intenzjoni frawdolenti li jsir profitt illecitu a skapitu tal-kredituri, elementi li huma neqsin ghal kollox anke mill-kwadru iswed impingi mill-ewwel Qorti. Hu jghid li dik il-Qorti identifikat numru ta' istanzi fejn dehrilha li l-kredituri

gew imqarrqa imma dawk l-istanzi (i) huma kkontestati billi ma kienux istanzi ta' qerq, (ii) ma kien hemm ebda hsieb li jsir profitt illecitu u fil-fatt ma sar ebda profitt illecitu u (iii) l-ewwel Qorti naqset li tiddistingwi bejn l-agir ta' intimat u iehor.

Fit-tielet lok l-appellant Gauci jsostni li s-sentenza appellata tistrieħ fuq diversi konsiderazzjonijiet ta' fatt li huma manifestament erronji, kif ukoll fuq evalwazzjoni nkorretta ta' diversi aspetti tal-kaz.

### **Risposta tar-rikorrent appellat.**

Ir-rikorrent wiegeb li l-ewwel Qorti interpretat sewwa d-disposizzjoni tal-ligi in kwistjoni (l-Artikolu 315 tal-Kap. 386) u l-apprezzament tagħha tal-fatti kien wiehed korrett, għalhekk l-appell għandu jigi michud bl-ispejjez kontra l-intimati. Ir-rikorrent jissottometti li l-konkluzjoni tal-Qorti – li kien hemm kummerc bi frodi – kienet tkun l-istess, anke kieku l-Qorti applikat test legali iktar favorevoli għall-intimati. Il-Qorti izda sabet hafna fatturi ohra li, fil-fehma tagħha, kienu jammontaw għall-frodi.

### **Talba**

F'din il-kawza r-rikorrent talab dikjarazzjoni, *ai termini* tal-Artikolu 315 tal-Kap. 386, li l-intimati, jew min minnhom, huma responsabbli ta' kummerc frawdolenti<sup>2</sup>.

### **Fatti**

Il-kawza hija dwar in-negozju maghruf bhala 'Priceclub' li kien originarjament mwaqqaf minn certu Frans Gauci, li in segwitu` fl-1998 inxtara mill-intimati. Fil-bidu n-negozju kien jikkonsisti f'tlett ihwienet kbar fis-Swatar, fil-Marsa u f'Burmarrad izda l-pjan kien li dawn kellhom jinghaqdu ma' *supermarkets* li kienu proprjeta` tal-familja Gauci, fosthom Christopher, wiehed mill-intimati, u missieru Giosue' Gauci. In-negozju tal-familja Gauci kien jopera bl-isem ta'

---

<sup>2</sup> Il-kawza bejn l-istess partijiet dwar kummerc hazin iggib in-numru 26/03.

'Day to Day' f'Birkirkara u taht l-isem ta' 'Carters' f'Paola. Eventwalment, l-intimati bdew joperaw hwienet f'Ghawdex, fin-Naxxar u H'Attard. L-intimati spiccaw imexxu tmien *supermarkets* li pero` waqfu joperaw lejn l-ahhar tas-sena 2001.

### **Aggravji**

L-aggravji tal-appellanti Zammit u Gauci huma sostanzjalment l-istess u huma wkoll simili ghall-ewwel sitt aggravji tal-appellant Fino. Is-seba', tmien u disa' aggravji tal-appellant Fino huma partikolari ghalih.

L-appellanti principalment jissottomettu li l-ewwel Qorti mmisinterpretat l-artikolu 315 tal-Kap. 386 dwar il-Kumpaniji u ghalhekk qieset il-provi migjuba taht ottika zbaljata u ma setghetx tasal ghall-konkluzjoni li huma nnegozjaw frawdolentement. Skond l-appellanti, l-ewwel Qorti ma flietx sew l-intenzjoni ta' Diretturi indipendentement minn xulxin jew mill-Bord tad-Diretturi. Inoltre l-appellanti jillanjaw li l-ewwel Qorti ghamlet apprezzament hazin tal-provi billi naqset li taghti piz xieraq lil dawk il-provi li kien javallaw id-difiza taghhom.

### **Misinterpretazzjoni tal-Artikolu 315 tal-Kap. 386 dwar il-Kumpaniji u l-intenzjoni frawdolenti**

Bazikament il-lanjanza tal-appellanti hija li s-sentenza appellata ghamlet zball ta' interpretazzjoni meta ddikjarat li l-kuncetti ta' kummerc hazin (Art. 316 tal-Kap. 386) u ta' kummerc bi frodi (Art. 315 tal-Kap. 386) jixxiebhu u ghalhekk ma ghamlitx distinzjoni sufficjenti bejn wiehed u l-iehor u fl-istess hin tat interpretazzjon wiesgha tal-kuncett ta' kummerc frawdolenti. Huma jikkontendu li parti sostanzjali tal-motivazzjoni tas-sentenza appellata hi mehuda minn konsiderazzjonijiet u argumenti li huma, effettivament, pertinenti u applikabbili biss ghall-kawza li tittratta mertu li jikkoncerna kummerc hazin u mhux kummerc bi frodi. L-ewwel Qorti ma flietx l-element ta' qerq u intenzjoni frawdolenti li jsir profitt illecitu a skapitu tal-kredituri.

### **Ligi**

Il-Ligi Maltija tipprovdi definizzjoni dwar kummerc bi frodi u kummerc hazin fil-Kap. 386 fl-Artikoli 315 u 316 rispettivament. Fit-test Ingliz tal-ligi Maltija<sup>3</sup> hemm provvdut hekk:

**“Kummerc hazin (*Wrongful trading*)**

*“316. (1) The provisions of this article shall apply where a company has been dissolved and is insolvent and it appears that a person who was a director of the company knew, or ought to have known prior to the dissolution of the company that there was no reasonable prospect that the company would avoid being dissolved due to its insolvency.*

*“(2) The court, on the application of the liquidator of a company to which this article applies, may declare the person who was a director referred to in subarticle (1) liable to make a payment towards the company’s assets as the court thinks fit.*

*“(3) The court shall not grant an application under this article if it is satisfied that the person who was a director knew that there was no reasonable prospect that the company would avoid being dissolved due to its insolvency and accordingly took every step he ought to have taken with a view to minimising the potential loss to the company’s creditors.*

*“(4) For the purposes of subarticles (2) and (3), the facts which a director of a company ought to know or ascertain, the conclusions which he ought to reach and the steps which he ought to take, are those which would be known or ascertained, or reached or taken, by a reasonably diligent person having both –*

*“(a) the knowledge, skill and experience that may reasonably be expected of a person carrying out the same*

---

<sup>3</sup> It-test Malti qed jigi kkwotat bl-Ingiliz billi l-ligi taghna hija mehuda mil-ligi Ingliza u ghalhekk ikun ahjar li t-termini teknici jigu riprodotti kif inhuma bl-Ingiliz biex jigi mifhum ahjar is-sinifikat tal-provvediment tal-ligi taghna.



*functions as are carried out by or entrusted to that director in relation to the company; and*

*“(b) the knowledge, skill and experience that the director has.*

*“(5) For the purposes of this article, "director" includes a person in accordance with whose directions or instructions the directors of the company are accustomed to act.*

**“Kummerc bi frodi (*Fraudulent trading*)**

*“315. (1) If in the course of the winding up of a company, whether by the court or voluntarily, it appears that any business of the company has been carried on with intent to defraud creditors of the company or creditors of any other person or for any fraudulent purpose, the court on the application of the official receiver, or the liquidator or any creditor or contributory of the company, may, if it thinks proper so to do, declare that any persons who were knowingly parties to the carrying on of the business in the manner aforesaid be personally responsible, without any limitation of liability for all or any of the debts or other liabilities of the company as the court may direct.*

*“(2) Where the business of a company is carried on with such intent or for such purposes as is mentioned in subarticle (1), every person who was knowingly a party in the carrying on of the business in the manner aforesaid, shall be guilty of an offence and liable on conviction to a fine (multa) of not more than two hundred and thirty-two thousand and nine hundred and thirty-seven Euro and thirty-four cents (€232,937.34) or imprisonment for a term not exceeding five years, or to both such fine and imprisonment.”*

Skond dawn l-artikoli ghalhekk ikun hemm kummerc bi frodi jekk waqt l-istralc ta' kumpanija jkun jidher li xi negozju tal-kumpanija jkun tmexxa bil-hsieb ta' frodi ta' kredituri tal-kumpanija jew ta' kredituri ta' xi persuna ohra jew bil-ghan ta' frodi, waqt li jkun hemm kummerc hazin

meta kumpanija tkun giet xolta u tkun insolventi u jkun jidher li persuna li kienet direttur tal-kumpanija kienet taf, jew kellha tkun taf qabel ix-xoljiment tal-kumpanija, li ma kienx hemm prospett xieraq li l-kumpanija setghat tevita x-xoljiment minhabba l-insolvenza taghha.

Dawn l-artikoli tal-Ligi Maltija gew mehuda mil-Ligi Ingliza<sup>4</sup>. Ghalhekk il-kazijiet u awturi Inglizi huma ghajn importanti ta' interpretazzjoni ta' dawn iz-zewg artikoli.

L-appellant Fino jissottometti fit-tieni aggravju tieghu li l-ewwel Qorti ghalkemm strahet hafna fuq il-kaz ta' **Grantham** ghal dak li jirrigwarda l-kuncett ta' kummerc frawdolenti, hi ma kellhiex tiehu konjizzjoni tal-izviluppi li sehew fl-Ingilterra wara s-sena 1986 billi l-legislatur Malti kjarament ma riedx jirrifletti l-kambjamenti kollha fil-ligi Ingliza. Ghalhekk hu ssottometta li l-ewwel Qorti kellha tirreferi ghal sentenzi tal-Qrati Inglizi qabel is-sena 1986 u mhux kif ghamlet meta strahet principalment fuq il-kaz **Grantham**.

Fil-fehma ta' din il-Qorti din is-sottomissjoni mhiex valida billi s-sentenza ta' **Grantham** li maghha l-ewwel Qorti qablet, giet deciza fl-1984, u cioe` qabel l-emendi fil-Ligi Ingliza.

Kwantu ghas-sottomissjoni l-ohra tal-appellant Fino li l-ewwel Qorti f'xi siltiet mis-sentenza rriferit ghal kotba u sentenzi ta' wara s-sena 1986, din il-Qorti tirrileva li dan il-fatt ftit li xejn jaghmel differenza billi dawn is-siltiet jistrieu principalment fuq l-istess sentenza ta' **Grantham**.

L-appellanti kollha jillanjaw li l-ewwel Qorti ghamlet zball fl-interpretazzjoni tal-kuncetti ta' kummerc frawdolenti u

---

<sup>4</sup> Fil-ligi Ingliza r-responsabbilta` civili u kriminali ghall-kummerc bi frodi kienet regolata bl-Artikolu 332 tal-Companies Act 1948. Dan l-artikolu mbaghad inqasam fi tnejn bl-emendi li dahlu bl-Att tal-1986. Dak li kien jirrigwarda r-responsabbilta` kriminali gie kopert bl-Artikolu 458 tal-UK Companies Act 1985, li wara sar l-Artikolu 993 tal-UK Companies Act 2006, waqt li r-responsabbilta` civili giet koperta bl-Artikolu 213 tal-Insolvency Act 1986. L-Artikolu 315 tal-Kap. 386 tal-Ligijiet ta' Malta jinkorpora kemm is-sanzjoni civili kif ukoll dik penali. Kummerc hazin hu kopert bl-Artikolu 214 tal-Insolvency Act 1986.

Kopja Informali ta' Sentenza

kummerc hazin u ma ddistingwitiex sufficjentement bejniethom.

Fir-rigward ta' *fraudulent trading*, qabel il-kaz ta' **Grantham**, is-sentenzi kienu jghidu li “*a proper inference of intent to defraud could be made if a company continues to carry on business and to incur debts at a time when there is to the knowledge of the directors no reasonable prospect of the creditors ever receiving payment*”<sup>5</sup>. F'kaz sussegwenti<sup>6</sup> gie deciz li l-intenzjoni to defraud u *fraudulent purpose* jikkompreni “*actual dishonesty involving, according to the current notions of fair trading among commercial men, real moral blame*”.

Wara dawn il-kazijiet, fil-kaz ta' **R. v. Grantham (1984)**<sup>7</sup> gew stabbiliti s-segwenti principji li:-

*“A finding that a person was knowingly party to the business of a company having been carried on with intent to defraud creditors may be made if the following two conditions are satisfied:*

*“(1) If that person realized at the time the debts were incurred that there was no good reason for thinking that funds would be available to pay the debt in question when it became due or shortly thereafter*<sup>8</sup>; and

*“(2) There was actually dishonesty involving, according to current notions of fair trading among commercial men, real moral blame.”*

F'dak il-kaz il-Qorti Ingliza ghamlitha aktar facili biex wiehed jipprova l-intenzjoni frawdolenti billi “*a proper inference of fraud could be made if there was no good reason to believe that payment would be made as*

---

<sup>5</sup> Re William C. Leitch Brothers Ltd (1932).

<sup>6</sup> Re Patrick & Lyon, Limited (1933).

<sup>7</sup> R. v. Grantham tirrigwarda responsabbilta` kriminali ghall-kummerc bi frodi u giet deciza meta r-responsabbilta` civili u dik kriminali kienu t-tnejn regolati bl-Artikolu 332 tal-UK Companies Act 1948. Dak li gie deciz f' dik il-kawza japplika bl-istess mod ghall responsabbilta` civili.

<sup>8</sup> Il-kondizzjoni li ma jkun hemm qatt (*ever*) “*reasonable prospect of payment*”, tnehhiet.

*aforsaid*" u li *"Dishonesty could be inferred from a reckless disregard of the interests of creditors."*

F'dan ir-rigward, wiehed irid izomm quddiem ghajnejh li, kif tghid l-awtrici Hanningan B<sup>9</sup>, *"proving that the company continued to trade while insolvent is not enough. The person bringing the action must prove that the respondent has carried on business with intent to defraud creditors or for any fraudulent purpose,"* u inoltre *"For a person to be held knowingly party to carrying on a company's business with intent to defraud creditors requires findings and inferences as to the facts known to that person at the relevant times. At those times the business might either have succeeded or failed."*

Ghalhekk f'cirkostanzi simili l-ezami li trid taghmel il-Qorti huwa essenzjalment wiehed soggettiv izda fl-istess hin suggett ukoll ghal kunsiderazzjonijiet oggettivi u dan ghaliex ebda persuna m'hi ser tigi tghidlek bl-intenzjoni frawdolenti taghha, anzi taghmel kemm tista' biex izzomm kollox mistur. Huwa biss b'ezami akkurat ta' dawn iz-zewg elementi, fid-dawl tal-ligi, li l-Qorti tista' tasal ghal valutazzjoni u konkluzjoni korretta.

Il-ligi taghna, fl-Artikolu 315 tghid li jkun hemm kummerc bi frodi jekk waqt l-istralc ta' kumpanija jkun jidher li xi negozju tal-kumpanija jkun tmexxa bil-hsieb ta' frodi ta' kredituri tal-kumpanija jew ta' kredituri ta' xi persuna ohra jew bil-ghan ta' frodi, imma ma taghtix definizzjoni ta' xi tfigher il-kelma 'frodi'. Fis-sentenza **G. Dalli v. M. Attard deciza fis-26 ta' Gunju 1961** minn din il-Qorti, saret referenza ghal Laurent<sup>10</sup> fejn jinghad li *"La frode assume come Proteo, mille ed una forma. E' una questione di fatto"*<sup>11</sup>. Ghalhekk il-Qorti trid tiddeciedi minn kaz ghall-iejhor jekk imgieba partikolari, attiva jew passiva tad-diretturi, fic-cirkostanzi tal-kaz li jkun, kienitx frawdolenti.

---

<sup>9</sup> Brenda Hannigan, "Company Law" (Butterworths, 2003) fol. 843.

<sup>10</sup> Vol XV para 253.

<sup>11</sup> *The term 'fraud' has different meanings depending in which context it is used.* (Farrar J. Fraudulent Trading 1980 pag 336 at 339).

Il-Qorti trid tezamina mhux biss jekk kienx hemm hsieb frawdolenti, imma wkoll jekk ittiehdux mizuri attwalment dizonesti biex tkun tista' tasal ghall-konkluzjoni li kien qed jigi ezercitat kummerc frawdolenti.

### **Decizjoni tal-ewwel Qorti**

Fil-kaz in ezami l-ewwel Qorti waslet ghall-konkluzjoni li mill-provi prodotti, l-ex diretturi intimati kellhom jitqiesu responsabbli ta' kummerc bi frodi (*fraudulent trading*). Hi qalet in sostanza li kien intwera, mhux biss li l-kumpanija bdiet topera b'*operating deficit* u ma kellhiex *capital base*, izda li giet moghbija bi spejjes u hlasijiet li ma kienx gie provdut ghalihom, u li kellha taghmel tajjeb ghalihom bl-operat taghha, u dan meta l-istess operat ma kellux struttura u ma kienx ghadu gie kostruwit fuq sisien sodi. Di piu`, avvolja, bdew joperaw bla struttura u bla pjan, u b'hekk ziedu d-dejn tal-kumpanija, meta raw li d-*deficit* kien qed jizdied u li l-ammont dovut lill-kredituri kien qed joghla, huma xorta komplew jinnegozjaw u jinkorru f'djun akbar, u dan meta kienu jafu, jew kellhom ikunu jafu, li ma kienx hemm prospetti li l-kredituri jithallsu meta kien miftiehem li jithallsu. Fil-fehma tal-ewwel Qorti, dan il-punt kien intlahaq zgur fl-ahhar ta' Gunju tal-1999. L-ewwel Qorti rravvizat agir kalkulat, metodiku u regolari bi hsara tal-kredituri tal-kumpanija. Sa mill-bidu nett, id-diretturi hasbu biex, fil-waqt li jkopru l-interessi taghhom, jesponu ghar-riskju l-flus tal-kredituri, u dan minghajr l-icken kalkolu tal-interessi tal-istess kredituri. Skond l-ewwel Qorti dan kien abbuz bi flus tal-kredituri u kummerc qarrieqi ghad-dannu taghhom.

### **Kunsiderazzjonijiet ta' din il-Qorti**

Fil-fehma ta' din il-Qorti, kuntrarjament ghal dak li ssottomettew l-appellanti, l-ewwel Qorti gharfet tiddistingwi bejn il-kuncetti ta' kummerc hazin u kummerc bi frodi, ghamlet analizi tal-ligi, kemm Maltija u dik Ingliza, u ghalkemm qalet li f'certu aspetti kienu jixxiebh, l-istess Qorti imbaghad identifikat korrettement l-elementi kostittutivi tal-kuncett ta' kummerc bi frodi u elenkat id-diversi kazijiet ta' atti frawdolenti li kkommettew l-intimati.

Hi sabet li f'dan il-kaz kien hemm agir frawdolenti fil-mod kif giet strutturata, kapitalizzata u mmexxija l-kumpanija.

Din il-Qorti ezaminat mill-gdid il-provi kollha migjuba quddiem l-ewwel Qorti, ix-xhieda u d-dokumenti voluminuzi u interminabbili kollha prodotti kif ukoll is-sottommissjonijiet kemm orali kif ukoll bil-miktub quddiem l-ewwel Qorti, u quddiem din il-Qorti, biex tara jekk l-ewwel Qorti, fuq il-provi li kellha quddiemha, setghetx legalment u ragjonevolment tasal ghall-konkluzjoni li fil-fatt waslet ghalha.

Din il-Qorti kellha tezamina jekk ir-rikorrent Borg Cardona noe irnexxilux jipprova li l-intimati agixxew b'mod frawdolentement fin-negozju li ntraprendew u li mexxew l-istess negozju konsapevolment u intenzjonalment b'abbuz tal-flus tal-kredituri u a detriment taghhom. Din il-Qorti, bhall-ewwel Qorti, hija tal-fehma li bil-mod kif giet strutturata, kapitalizzata u mmexxija l-kumpanija, l-intimati kienu wasslu lill-kumpanija f'sitwazzjoni fejn, wara Gunju 1999, huma ma setghux onestament ikomplu jemmnu li billi jkomplu jitolbu u jottjenu kreditu gdid u estensjonijiet ta' kreditu setghu jhallsu fil-hin jew f'tit wara, kif titlob il-ligi. Anzi wara dik id-data, minflok ma hadu mizuri biex isalvaw jew almenu ma jkomplux igharrqu l-kumpanija, l-intimati komplew iqarrqu bil-kredituri billi hadu mizuri li wasslu biex fallew il-kumpanija<sup>12</sup>.

F'dan il-kaz, kif gie strutturat il-grupp, l-intenzjoni tal-intimati kienet li huma jkopru l-interessi taghhom, l-ewwel u qabel kollox, u r-riskju kellu jaqa' kwazi kompletament fuq il-kredituri. Fir-rigward tal-kapital li nhareg biex tkun tista' topera Priceclub Operators Ltd<sup>13</sup>, kien jidher car li dan kien baxx hafna u insinifikanti ghan-negozju ta' livell internazzjonali li huma kellhom f'mohhom, u l-intimati ma dehrux li kienu pronti li johrogu kapital u finanzjament ulterjuri minn buthom u kienu ser jistrieu fuq il-kreditu tal-fornituri kemm ghall-operazzjoni tan-negozju ta' PCO kif

---

<sup>12</sup> Ma tirrizulta ebda prova li l-kredituri riedu joqtlu l-kumpanija ghax din kibret wisq u kienet ser tiekol lilhom.

<sup>13</sup> Ghall-konvenjenza l-Qorti se tirreferi ghal din il-kumpanija minn issa 'l quddiem bhal PCO.

ukoll ghal *long term investments* ta' Priceclub Holdings<sup>14</sup>, bhal xiri ta' *supermarkets* ohra. Anke bil-mod kif tmexxa n-negozju jidher li ma kienx prudenti li l-intimati jidhlu ghal negozju ta' livell hekk kbir meta huma ma kellhomx l-esperjenza necessarja, u kien hemm nuqqasijiet kbar fil-*management* u teknologika fl-operat tal-kumpanija. L-intimati ma kienux onesti mal-kredituri u ma wrewx lill-kredituri s-sitwazzjoni vera tal-kumpanija wara Gunju 1999<sup>15</sup>, u minflok pingew stampa qarrieqa, meta lanqas huma stess ma kienu jafu l-vera sitwazzjoni tal-kumpanija, u l-*accounts* kienu qed juru stampa ohra. L-intimati kienu jafu, jew messhom kienu jafu, li ma setghux ragjonevolment jaslu biex jaghmlu l-pagamenti fiz-zmien miftiehem jew fiz-zmien estiz li huma talbu minghand il-kredituri jew li mponew fuqhom. L-intimati kellhom jiehdu hsieb li l-kredituri ma jigux imqarrqa, partikolarment permezz ta' pretensjonijiet foloz, biex jigu mhegga li jaghtu aktar *credit* meta kienu jafu li ma setghux ihallsu.

### **Kif gie strutturat il-Grupp**

Dwar l-istruttura soċjetarja tal-Grupp Priceclub, l-ewwel Qorti qalet li hi ma kienitx qed tghid li l-istruttura li nholqot, ezaminata wahedha, kienet illegali, izda li din kienet tindika l-hsieb tad-diretturi/azzjonisti, sa mill-holqien tal-grupp, li jevitaw li l-interessi personali taghhom u l-assi tal-grupp ikunu jistghu jigu sekwestrati mill-kredituri futuri tan-negozju<sup>16</sup>. Meta holqu dan il-grupp l-istruttura saret b'mod li kienet a zvantagg tal-kredituri billi l-assi mmobiljari tal-grupp tpoggew f'kumpaniji diversi, fil-waqt li l-operat tal-istess grupp kellu jsir minn kumpanija wahda PCO, li ma kellhiex assi. Il-kredituri kummercjali kellhom relazzjoni biss mal-PCO u mhux mal-kumpaniji li gew mahluqa b'intenzjoni li jkollhom l-assi mmobiljari<sup>17</sup>.

---

<sup>14</sup> Priceclub Holdings se tigi riferita bhala PCH.

<sup>15</sup> Li kien jinteressa lill-kredituri kienet il-posizzjoni finanzjarja vera ta' PCO u mhux il-*consolidated accounts* ta' grupp, anke jekk dan kien qed jaghti stampa li kienet *true and fair* skond dawk l-*accounts*.

<sup>16</sup> Ara struttura tal-Priceclub Group, Dok A ezibit ma' l-affidavit ta' John Zarb.

<sup>17</sup> Ara Citaz. 1739/01/JRM Dok ABT1 fol. 914 *et seq* fejn PCH wiegbet li mhiex responsabbli ghad-dejn ta' PCO billi hija kumpanija distinta minnha. Il-kredituri ma thallewx jagixxu kontra l-kumpanija li kellha l-assi.

**Fis-seba' aggravju** tieghu, l-appellant Fino jghid li l-ewwel Qorti ma setghetx issibu *qua* direttur hati ta' kummerc bi frodi in bazi ghall-fatt li l-istruttura tal-Grupp Priceclub kienet allegatament frawdolenti, kif ukoll minhabba n-nuqqas ta' kapital fl-*operating company*, u dan peress li l-Artikolu 315 ghandu bhala mira ewlenija tieghu l-agir ta' direttur mentri jirrizulta li f'dan il-kaz huwa proprju azzjonist li jwaqqaf struttura socjetarja u li jiffissa l-kapital socjali inizjali.

Issa huwa vera li, kif jispjega l-Professor Andrew Muscat<sup>18</sup>, *“The thinly capitalised company cannot be equated with fraud”*..., izda kif ikompli jispjega:

*“Other considerations may however apply in the case of a company which had been provided with illusory or trifling finance. Such a subsidiary stands virtually no chance of success. Its failure is written on the wall. Even directors with just a modicum of sense will visualise the risks. The directors will know that if the subsidiary obtains credit – as it would have to do in order to commence trading – the likelihood would be that the creditors will not be paid. In effect, the business would be carried on at the expense of its creditors. In such circumstances, the ingredients of fraudulent trading – in particular the ‘intent to defraud’ would probably exist.”*

Isegwi li kummerc frawdolenti ma jistax jigi dejjem eskluż a priori fil-kaz ta' *‘an undercapitalised company’*, kif qed jippretendi l-appellant. Jista' jaghti l-kaz li ghalkemm fil-bidu tal-operat taghha kumpanija tkun bdiet b'*thin capital*, izda mbaghad kif jisvolgi l-operat taghha jista' jigri li l-kapital inizjali, fil-konfront tal-operat intrapriz u mkabbar, ma jibqax *‘thin’* imma jsir *‘trifle’* jew *‘grottesk’* kif fil-fatt gie deskritt f'din il-kawza<sup>19</sup>. Imbaghad, kwantu ghas-sottomissjoni sussidjarja f'dan l-aggravju, jirrizulta li l-intimati kienu kemm azzjonisti kif ukoll diretturi.

Ghalhekk dan l-aggravju qed jigi michud.

---

<sup>18</sup> Principles of Maltese Company Law page 266-267.

<sup>19</sup> Ara xhieda John Zarb.



**It-tmien aggravju** tal-appellant Fino huwa li hu ma setax jinsab hati ta' kummerc bi frodi minhabba l-istruttura tal-kumpanija u nuqqas ta' kapital, billi l-Artikolu 315 tal-Kap. 386 jippunixxi 'atti ta' negozju' li jsiru minn direttur b'intenzjoni frawdolenti, mentri jirrizulta li l-allegati nuqqasijiet ma jinkwadrawx rwiehom bhala 'atti oggettivi ta' negozju'.

Din il-Qorti tirrileva li minn dak li ghadu kemm inghad *supra* dwar is-seba aggravju ghandu jemergi li l-appellant Fino lanqas ghandu ragun billi galadarba jista' jkun hemm *fraudulent 'trading'* fil-kaz ta' *undercapitalised company* isegwi li '*trading*' bil-fors tekwivali ghal '*acts of trade*'. Ghalhekk dan l-aggravju wkoll qed jigi respint.

### **Struttura**

L-intimati kollha fl-aggravju komuni taghhom jissottomettu li qatt ma kien hemm l-ebda intenzjoni da parti taghhom li l-kredituri jigu ngannati bl-istruttura ezistenti ta' *holding companies* u *operating company* f'kaz ta' falliment. Huma jsostnu li kull min ikun fin-negozju jaddotta din l-istruttura ghal ragunijiet fiskali jew bankarji, kif wara kollox addottaw l-istess kredituri li huma parti f'dawn il-proceduri fil-kumpaniji taghhom. Ikomplu jghidu l-appellanti li l-kredituri kellhom a disposizzjoni taghhom il-procedura tal-*lifting of the corporate veil* li tippermetti li grupp, li jkun qed jopera bhala organizmu wiehed, jitlef il-*limited liability* li tezisti bejn is-socjetajiet fil-grupp f'kaz li l-kredituri jidhrilhom li ghandhom kreditu kontra l-grupp meta ma thallsux. Ikomplu li f'dan il-kaz il-kredituri setghu jkunu jafu bl-istruttura tal-Grupp Priceclub, cioe` liema kienu l-proprietajiet appartenenti lis-socjetajiet differenti. Fl-ahhar nett jghidu li biex holqu dik l-istruttura huma gabu l-ahjar assistenza professjonali legali u teknika.

Il-Qorti hi tal-fehma li meta nholqot din l-istruttura partikolari tal-Priceclub Group mhux necessarjament kien hemm mill-bidu nett il-hsieb frawdolenti da parti tal-intimati, jew li l-kumpanija kienet falluta mill-ewwel gurnata. Infatti, kif gia` inghad, l-istruttura *per se* ma kien

fiha xejn illegali, imma dan ma jfissirx li b'daqshekk l-intimati setghu juzaw l-istruttura kif iridu, per ezempju li jmexxuha fl-interess taghhom u b'detriment u riskju għall-kredituri, kif gara f'dan il-kaz. Jekk l-intimati kellhom vizjoni grandjuza u riedu jiehu riskju biex jattwawha, dan kellhom jaghmluh bi flushom u mhux bi flus il-kredituri u, per di piu`, dan *ad insaputa* taghhom. L-intimati kienu obbligati li jipprovdu l-*operating company* PCO b'assi tangibbli li setghet taqa' fuqhom f'kaz li n-negozju jmur hazin, u jizguraw li l-kumpanija jkollha cans reali li tirnexxi. Imma kien jidher car mill-bidu nett li l-intimati ma kienux disposti johorgu aktar flus (proprijament jissellfu aktar flus) minn kemm hargu, u hasbu li mill-operat u dhul biss minn PCO kienu ser jilhqu l-miri taghhom li jmexxu negozju fuq livelli internazzjonali bhas-*supermarket* Tesco. Kif xehed Dr. John C. Grech<sup>20</sup>, l-ewwel Chairman taghhom, altru tghid "*that was the correct thing to do*", u altru li tkun kapaci li twettqu.

L-intimati jsostnu li l-kredituri kellhom a disposizzjoni taghhom il-procedura tal-*lifting of the corporate veil*, izda din hija procedura straordinarja, li tista' tittiehed mill-kredituri, ma taghti ebda garanzija ta' success, u anke kieku, in-negozju ghandu jitmexxa bil-*bona fede* u l-kredituri m'ghandhomx jitqeghedu f'posizzjoni li biex jiehd u flushom, huma jkollhom jiehd u mizuri straordinarji u spendjuzi bhal *lifting of the corporate veil* tal-grupp kollu.

L-intimati appellanti jsostnu li huma ma qaghd u x lura milli jinvestu sostanzjalment fl-ahjar assistenza professjonali sa mill-bidu nett tan-negozju taghhom u avvicinaw u nkarigaw esperti primi fil-kampijiet rispettivi taghhom. Ghazlu lill-Professor Andrew Muscat bhala konsulent legali; id-ditta Deloitte & Touche bhala konsulenti finanzjarji u lil Dr. John C. Grech bhala persuna bi profil pubbliku u ta' kapacitajiet u esperjenza vasta fil-kamp manigerjali.

Mill-provi jirrizulta li l-Professor Andrew Muscat gie mqabbad bhala konsulent legali mill-intimati meta gew

---

<sup>20</sup> Ara fol. 249

biex jiehdu *over* in-negozju tal-Priceclub immexxi minn Frans Gauci. Hu xehed li “Jiena kont involut biex nimplimenta struttura li kienet jew gia` miftehma jew kienet qed tigi diskussa bejn il-partijiet. Jiena mill-aspett legali ma kelli ebda diffikultajiet,” u jipprecisa li “wara li sar dan ix-xoghol kollu jiena ma bqajtx involut fl-operazzjoni tas-*supermarket* Priceclub hlief li gejt inkarigat fuq zewg kwistjonijiet li jikkoncernaw il-ligi tal-Kompetizzjoni<sup>21</sup>.”

Dwar il-konsulenti finanzjarji, d-ditta Deloitte & Touche, ir-rwol taghhom f'dan in-negozju, ser jigi ezaminat aktar 'il quddiem f'din is-sentenza meta jigu ezaminati t-talbiet li saru lill-banek ghall-finanzjament ghan-nom tal-intimati u l-*accounts* li kienu qed jigu mhejjija u pprezentati minnhom lill-Bord tad-Diretturi<sup>22</sup>.

L-intimati nsistew hafna fuq l-assistenza li kellhom minghand Dr. John C. Grech, ex-Chairman tal-Bank of Valletta, bhala konsulent u persuna ta' esperjenza kbira fit-tmexxija ta' kumpaniji u fil-finanzjament taghhom<sup>23</sup>. Hu kien inhatar bhala l-ewwel Chairman tal-Grupp meta nxtara n-negozju tal-Priceclub minghand Frans Gauci f'April 1998. Hu, pero`, rrozenja wara ftit xhur, ezattament f'Ottubru 1998. Dr. Grech xehed li hu kien dejjem jinsisti mad-diretturi tal-kumpanija (ghalkemm l-intimati jghidu li ma hemm xejn imminitjat) li l-kumpanija kellha timxi b'mod li ssostni dak li tidhol ghalih. Fil-fehma tieghu l-kumpanija kienet zghira u qed tikber malajr wisq, u kien inkwetat minhabba f'hekk. Hu nsista mad-diretturi biex jibnu l-istruttura f'postha qabel jippruvaw jikbru hafna. Jghid li ghalkemm saru xi sforzi min-naha tad-diretturi f'dan ir-rigward, il-kumpanija baqghet tikber b'passi mgħaggla hafna, u hu baqa' ppreokkupat u ghalhekk kien irrozenja. Ghalkemm Dr. Grech ma kienx kontra l-vizjoni li kellhom id-diretturi, hu hass li din kellha tinbena fuq finanzjament u struttura soda – haga li l-intimati ma ghamlux. F'dak iz-zmien li hu kien Chairman il-problemi finanzjarji ma kienux

---

<sup>21</sup> Ara fol. 235 u 236.

<sup>22</sup> Xhieda R. Aloisio. L-*accounts* gew ikkontestati mir-rikorrent noe.

<sup>23</sup> Dr. J. Grech xehed li hu ma kellux esperjenza f'dan it-tip ta' negozju, u li hu ma setghax jiddedika hlief ftit mill-hin tieghu ghal dan il-progett.

ghadhom zviluppaw izda kien diga` jidher car li kien hemm il-possibbilta` li dawn jistghu jizviluppaw minhabba r-ritmu mghaggel tal-izvilupp<sup>24</sup>.

L-intimati jsostnu li huma kellhom bil-fors ikabbru u jizviluppaw skond il-vizjoni taghhom u dan mhux b'kapricc, izda l-problema kienet li huma riedu jkabbru malajr wisq b'kapital insinifikanti ghall-progett daqshekk grandjuz fuq livelli internazzjonali. Bhala diretturi li kienu qed imexxu dawn il-kumpaniji huma kienu obbligati u kellhom responsabbilta` li ma jidhlux f'operazzjoni ferm ikbar mill-finanzi li huma kellhom, jew li kienu disposti li jinvestu. L-iffinanzjar tal-akkwist tal-Priceclub kienet strategija riskjuza hafna billi mponiet fuq id-diretturi l-obbligu li tal-anqas jaraw li PCO ma tigix mghobbija b'aktar pizijiet milli tiflah; izda minflok huma ghabbew il-kumpanija b'aktar pizijiet ghad-dannu tal-istess PCO u l-kredituri taghha.

### **Kif giet kapitalizzata l-kumpanija**

L-intimati bdew jinnegozjaw billi xtraw il-grupp tal-Priceclub minghand Frans Gauci. Huma xtraw dan in-negozju bil-prezz ta' Lm5.000.000. Biex ghamlu hekk huma hadu *loan* ta' Lm3.000.000 minghand, dak iz-zmien, il-Mid Med Bank u *shareholders loan* ta' Lm900,000. Minnhom Lm800,000 gew mislufa mill-azzjonisti lill-PCH u Lm101,000 mill-Lm900,000 kellhom iservu bhala kapital ghall-*operating company* PCO. Il-pagament tal-kumpliment tal-prezz tax-xiri tan-negozju Priceclub kellu jigi mill-operat ta' PCO.

Jidher li mill-bidu nett l-*operating company* kienet *undercapitalized* u kellha bzonn aktar finazi biex verament topera kif suppost, u tirnexxi. F'dawk ic-cirkostanzi l-intimati kellhom joqghodu hafna attenti u prudenti biex jassiguraw li jekk in-negozju ma jmurx kif mixtieq, mill-ewwel ikun hemm kapital bizzejjed li fuqu l-kumpanija tkun tista' tistrieħ; invece, l-konvenuti bdew jizviluppaw u jkabbru b'rata mghaggla u fuq skala kbira minghajr il-*capital base* li kien jiflah ghalih.

---

<sup>24</sup> Ara fol. 243 u 244

## Renta

Mill-ewwel PCO bdiet b'pizijiet kbar. Id-diretturi ta' PCH kienu intenzjonati li jhallsu l-*loans*, li kienu hadu mill-bank, mill-kera li kienu se ddahhlu mill-kiri lil PCO tal-bini tas-*supermarkets* f'Burmarrad, Swatar u Birkirkara. Mill-kotba pero` jirrizulta li din il-kera ma kienitx dejjem bizzatejded biex tkopri dawn il-*loans* – hlas ta' kapital u imghax – u nonostante dan, l-intimati l-istess baqghu jaghmlu ir-*repayment* tal-*loans* mill-operatat ta' PCO<sup>25</sup> anke jekk dawn il-pagamenti kienu dovuti mill-azzjonisti u minn PCH u mhux minn PCO. L-intimati hasbu mill-ewwel biex jassiguraw ruhhom li s-self ta' Lm900,000 li huma taw lil PCH, kif ukoll id-dejn li kellhom mal-bank, jithallas qabel kull kreditu iehor mhux minnhom imma minn PCO<sup>26</sup>. Din kienet qed thallas dejn li ma kienx taghha, u ghalkemm dan kien qed jidher fl-*accounts* bhala *loans receivable*, fil-verita` ma kienx hemm possibilita` li dawn jithallsu lura, u dan bi pregudizzju ghad-drittijiet tal-kredituri li kienu qed jiffinanzjaw in-negozju tal-intimati bla ma jafu.

## Xiri ta' *chain* ta' *supermarkets* maghrufa bhala Priceclub

Meta l-intimati xtraw in-negozju tal-Priceclub minghand Frans Gauci, PCO kellha kapital ta' Lm101,000. Kif jirrizulta mill-provi, kif inxtara dan in-negozju, PCO giet mghobbija b'dejn ta' 2.6 miljun lejn il-kredituri li kien jeccedi l-*istock* li nxtara b'Lm1.2 miljun.

Mill-bidu nett l-intimati setghu jipprevedu li n-negozju li xtraw kellu bzonn ta' ristrutturar mill-qiegh nett, kemm ghax kien immexxi bhala *one man band* u kien *a family concern*<sup>27</sup>, kif ukoll ghax l-intimati kienu intenzjonati li jizviluppawh fuq livelli internazzjonali bhal Asda u Tesco. Meta l-intimati talbu finanzjament minghand il-bank, huma

---

<sup>25</sup> Dok C4 Dok C5.

<sup>26</sup> Dok P1 fol. 6 u 19.

<sup>27</sup> Ara xhieda Ivan Fsadni a fol. 424.

ma ghamlux provvista fil-proposti tagghom ghall-finanzjament necessitat mill-bzonn ta' dan ir-ristrutturar fil-Priceclub, inkluz l-ispejjez ghas-sistema adegwata ta' *computers, costs* u *training*<sup>28</sup>. L-intimati ma jsemmux ukoll mal-bank l-intenzjoni tagghom li jixtru *supermarkets* ohra<sup>29</sup>. Minflok, fil-proposti tagghom lill-bank huma pprospettaw li kienu se jaghmlu profitt ta' cirka Lm360,000 mill-ewwel, li kellu jigi biss mill-operat ta' PCO<sup>30</sup>, meta kif wiehed kellu jistenna<sup>31</sup> ghal bidu dejjem ikun hemm *operating loss*. Minflok, il-kumpanija ghamlet telf<sup>32</sup> fl-ewwel sitt xhur<sup>33</sup> u aktar telf f'temp ta' sena. F'Gunju 1999, kif wera r-rapport ta' Deloitte & Touche, l-intimati spickaw li kellhom bzonn ta' miljun u nofs bhala finanzjament biex ikunu jistghu jkomplu joperaw (ghax huma bdew b'miljun kapital nieqes u Lm600,000 telf akkumulat<sup>34</sup>.)

Fil-kaz tax-xiri tal-Priceclub, l-intimati ma ghamlux *business plan* u *feasibility study* vera u proprja qabel iffirmaw il-konvenju u akkwistaw in-negozju. Lanqas ma sar ezercizzju ta' *financial due diligence*. Jirrizulta li l-konsulenti Deloitte & Touche gew imqabba wara li kien gia` gie ffirmit il-konvenju biex jghinuhom igibu l-finanzi minghand il-bank a bazi ta' *projections* u *historical figures* li tawhom l-intimati fuq informazzjoni li dawn kienu akkwistaw minghand Frans Gauci. Deloitte & Touche kellhom jaraw kif il-ftehim ta' akkwist l-ahjar li jigi attwat<sup>35</sup>.

Ghalhekk il-mod kif saret din it-transazzjoni, PCO tpoggiet f'sitwazzjoni zvantaggjata mill-bidu nett tal-operat taghha billi kienet l-unika kumpanija li kienet qed topera u l-uniku sors ta' pagamenti. F'dawk ic-cirkostanzi l-kredituri kienu

---

<sup>28</sup> Ara affidavits ta' Gauci, Fino u Zammit dwar kif kien immexxi s-*supermarket* minn Frans Gauci.

<sup>29</sup> Dok S5.

<sup>30</sup> P1 u F7.

<sup>31</sup> Higgs jghid li fil-kaz ta' *supermarkets* bhal dawn trid bejn 3 u 5 snin biex tibda taghmel profitt kif suppost. Ara fol. 308.

<sup>32</sup> L-intimati zammew l-istess *pricing policy* li kien qed juza Frans Gauci li pero` ma kienitx sostenibbili fil-kaz tal-operat ta' PCO u ghalkemm l-intimati indunaw b'dan, damu biex jibdlu l-profitt margin minhabba r-ristrutturar li kellhom jaghmlu.

<sup>33</sup> Dok J anness ma' l-affidavit ta' J. Zarb.

<sup>34</sup> Dok J.

<sup>35</sup> Ara xhieda R. Aloisio.

qed jitpoggew f'riskju zejjed u l-konsegwenzi ta' kull eventwali falliment kienu ser ibaghtuhom il-kredituri. L-intimati hadu riskju kbir li jekk ma jigix mill-ewwel il-profitt prospettat, (kif fil-fatt ma giex) ma kienx ser ikollhom kapital li fuqu jaqghu biex jassorbu dan it-telf tal-bidu.

### **Akkwist tan-negozju tad-Day to Day**

Nonostante li l-intimati kienu qed jaghmlu t-telf min-negozju tal-Priceclub li xtraw<sup>36</sup>, u nonostante li l-kapital ma kienx sufficjenti, huma dahlu f'diversi negozji ohra minghajr ma komplew jiehdu hsieb tal-bzonn ta' kapital u investiment gdid. Bl-izvilupp imghaggel li kienu qed jaghmlu, ir-riskju kien dejjem qed jikber u qed jispicca jigi mghoddi fuq il-kredituri li bdew jintalbu aktar *credit* u estenzjonijiet ta' *credit terms*. L-intimati bhal donnhom kienu qed jippretendu li l-kredituri kellhom ikunu l-finanzjaturi tal-Grupp tagghom.

Fl-istess sena (1998) l-intimati xtraw id-Day to Day Ltd, li kienet sussidjarja ta' Taormina Holdings Ltd<sup>37</sup> u li sal-31 ta' Lulju 1998 kienet qed taghmel *operating loss* ta' Lm 423,230 u kellha zbilanc fil-*balance sheet* ta' Lm411,754.<sup>38</sup> Id-Day to Day kienet effettivament waqfet topera. Id-Day to Day (il-proprjeta`) inxtrat ghall-prezz ta' zewg miljuni<sup>39</sup>. PCO bdiet topera minn hemm mill-1 ta' Ottubru 1998. Hi hadet l-istock, il-kredituri u d-dejn li kien hemm mal-bank.

Dwar kif sar in-negozju biex inxtara s-*supermarket* u l-proprjeta` tad-Day to Day, a skans ta' ripetizzjoni inutili, u billi din il-Qorti taqbel ma' l-apprezzament li ghamlet l-ewwel Qorti, ser issir riferenza ghas-sentenza (ara fol. 1929 sa 1931 tal-process annessa ma' din is-sentenza) fejn l-ewwel Qorti ttrattat il-materja in kwistjoni.

F'din it-transazzjoni l-*accounts* saru b'tali mod li min jarahom jahseb li PCO kienet ziedet fl-assi taghha lid-Day

<sup>36</sup> Kien sar *audit* f'Ottubru 1998 fejn deher li l-kumpanija kienet qed taghmel telf.

<sup>37</sup> Din kienet kumpanija tal-familja Gauci li kellha bhala proprjeta` l-bini tas-*supermarket* Day to Day.

<sup>38</sup> Audited *accounts* tad-Day to Day Dok DD2 a fol. 898-913 partikolarment 903 u 910 )

<sup>39</sup> Dok P 4.

to Day bhala debitur taghha ghall-madwar Lm600,000 u dan billi kienet ghaddiet din il-proprjeta` ghand PCO meta fil-fatt PCO kienet hallset Lm450,000 ghan-negozju u Lm600,000 lill-kredituri tad-Day to Day. Is-self li kienet ghamlet PCO lid-Day to Day ma kienx veru self u anke jekk kien, ma giex indikat li l-kumpanija Day to Day kienet falluta u dawn il-flus ma kienux rekuperabbli<sup>40</sup>. Dan ma kienx agir onest, ghax id-diretturi ma wrewx li kienu qed ihallsu lill-kredituri tad-ditta Day to Day a skapitu u qabel il-kredituri ta' PCO.

Christoper Gauci u Victor Zammit uzaw l-operatur PCO biex jiehd u vantaggi ghall-kumpanija taghhom: Gauci biex jillibera lil Taormina Holdings mid-dejn li kellha u biex jithallsu l-kredituri tad-Day to Day Limited, u Zammit biex il-kumpanija tieghu, Biochemicals International Ltd., tiehu minn qabel flus ta' prodotti li ghad kellha tbiegh lil PCO. Victor Zammit u Wallace Fino ibbenefikaw mill-kapitalizzazzjoni tas-*shareholders loans* ta' Lm600,000 bla ma bbenefika bl-ebda mod il-*cash flow* tal-kumpanija PCO.

Minn dan in-negozju, PCO hadet izjed dejn fuq id-dejn li gia` kellha mal-fornituri taghha. Minflok ma l-intimati, bhala diretturi tal-kumpanija, hadu hsieb li jaraw li l-kredituri taghhom jithallsu kif kien ilhom jigu mweghdha, huma raw kif jithallsu l-ewwel huma u jfittxu l-interessi taghhom. Ghalhekk waqt li l-kredituri kienu qed jistennew li jithallsu xi zewg miljuni Zammit thallas minn qabel ta' merkanzija li kien ser ibiegh lil PCO<sup>41</sup>.

Wara x-xiri tad-Day to Day, nonostante s-sitwazzjoni prekarja tal-finanzji tal-kumpanija PCO u wara l-manuvri imsemmija, l-intimati ddecidew ukoll li jghamlu *refurbishment* ta' dan is-*supermarket* (u ghal darb'ohra a beneficju tad-diretturi li kienu l-proprietarji) meta flus ma kienx hemm u l-bank ma kienx ser jislihom flus. Dan ir-

---

<sup>40</sup> L-*accounts* ghandhom ikunu mhux biss korretti skond l-*accounting standards* imma ghandhom jipprezentaw il-vera stampa tas-sitwazzjoni finanzjarja tal-kumpanija.

<sup>41</sup> Il-kwistjoni mhiex jekk fil-fatt Zammit ghaddiet din il-merkanzija, izda li hu thallas qabel il-kredituri l-ohra ta' oggetti li kien ghad irid jissupplixxi, mentri l-kredituri ma thallasx ta' dan li kienu ilhom li fornaw.



*refurbishment* sar fis-sena 2000 u sewa Lm600,000<sup>42</sup>. Din l-ispiza kapitali ma saritx b'xi investment gdid imma mill-operat ta' PCO, proprjament mill-kreditu li l-fornituri kienu qed jaghtu lill-kumpanija, li dejjem kien qed jikber, billi PCO kienet qed taghmel telf u mhux profitt. Dan kollu sar bi ksur tad-dover principali tal-intimati li, bhala diretturi, kellhom jiehdu hsieb l-ewwel l-interessi tal-kredituri imbaghad l-interessi taghhom.

Apparti dan kollu l-intimati komplew ighabbu l-kumpanija PCO b'aktar pizijiet meta din tat self ta' Lm156,000 lil **F & G Holdings** u **F & G Marketing Ltd**<sup>43</sup> biex jithallsu l-kredituri taghhom, meta ma kienx hemm possibbilta` li dan l-ammont jerga' jithallas lura.

Inoltre f'Marzu 2001 meta l-kumpanija PCO diga` kellha problemi serjissimi, id-diretturi pprocedew biex jakkwistaw proprjetajiet godda bhal **Happy Saver** u **mahzen f'Hal Luqa** u d-dejn marbut ma' dan il-hanut kompla jizdied ma' dak ta' PCO<sup>44</sup>. Din kienet ghamlet depozitu ta' Lm224,000 f'Lulju 1999 u gie ffirmat kuntratt fejn kellu jinghata kumpens ta' Lm500,000 lill-Dr. C. Chircop li kien segretarju tal-Grupp Priceclub<sup>45</sup>. Ghalkemm Gauci u Zammit jghidu li ma kienux jafu b'dan il-kuntratt, huma, bhala Diretturi, kellhom l-obbligu li jkunu jafu x'qed isir fil-kumpanija.

### **Kif kienet titmexxa l-kumpanija.**

Apparti l-mod kif giet strutturata l-kumpanija, in-nuqqas ta' kapital, u l-pizijiet li tpoggew fuq PCO, anke mill-mod kif giet mmexxija din l-intrapriza kienet turi li l-intimati ma kienux qed jimxu prudentement u onestament. Kien hemm nuqqas ta' esperjenza u kompetenza manigerjali serja mill-bidu nett<sup>46</sup>. L-intimat Christopher Gauci u missieru kienu diga` sofrew telf sostanzjali mill-

<sup>42</sup> Dok C anness ma' l-affidvair ta' J. Zarb a fol. 11.

<sup>43</sup> Non-group company.

<sup>44</sup> Dok XXX1 fol 746.

<sup>45</sup> Dok P24 u P25.

<sup>46</sup> Mike Higgs, l-espert barrani mqabbad mill-intimati, jghid li fl-Ingilterra persuna l-ewwel tinghata tahrig imbaghad tilhaq manager. F'Malta jsir bil-maqlub, l-ewwel jilhaq manager, imbaghad jigi mharreg. Ara fol. 309.

operazzjoni tad-Day to Day izda minkejja dan dahlu għall-operazzjoni ferm akbar li għaliha ma kienux preparati. Christopher Gauci kellu biss esperjenza ta' sentejn u nofs f'dan in-negożju. Victor Zammit ma kellux esperjenza fir-*retailing*, ta' dimensjoni li kienu qeghdin jipponu u ma kien jaf xejn dwar il-*business* tas-*supermarkets*. Fino ma kellu ebda esperjenza fir-*retailing* jew *supermarkets*<sup>47</sup>.

Nonostante dan meta l-intimati talbu finanzjament minghand il-bank huma pprezentaw ruhhom bhala li kellhom "*extensive experience in the distribution and retailing of food and related products locally. They also have the necessary industry knowledge and experience required to make a success of this business opportunity*"<sup>48</sup>.

L-intimati mhux biss ma kellhomx esperjenza fil-kamp tas-*supermarkets*, izda jidher li lanqas bhala diretturi ta' kumpaniji. Ma kienux jafu jew ma riedux isegwu principji fundamentali fil-maniggjar ta' kumpaniji, eżempju distinzjoni bejn *operating profit* u *net profit*, *capital* u *stock*; *profit* u *sales*; doveri ta' direttur; separazzjoni bejn il-flus tal-kredituri u dawk tagħhom personali. Wara sentejn joperaw, u kumulu ta' dejn, l-intimati ndunaw li kellhom bzonn "*to find the fundamentals right*"<sup>49</sup>.

L-intimati ossia konvenuti jsemmu fid-difiza tagħhom li f'dan in-negożju huma kienu għadhom għadejjin minn "*learning curve*" meta mbagħad inqalghu l-problemi. Huma kienu qed jittamaw li *in the medium to the long term* huma setghu effettivament idawwru r-rotta u jibdeu joperaw bi qliegh. Pero` li gara kien li ma nghanawx iz-zmien materjali biex il-mizuri li kienu qed jiehdu jhallu l-frott.

Fil-fehma tal-Qorti stante n-nuqqas ta' esperjenza u għarfien tagħhom fl-immaniggjar fis-settur tas-*supermarkets*, l-intimati kellhom joqghodu aktar attenti biex jassiguraw li l-kumpanija tkun mibnija fuq pedamenti

---

<sup>47</sup> (fol. 6 affidavit Wallace Fino)

<sup>48</sup> Ara Dok P1 a fol. 11.

<sup>49</sup> Dok S2 page 2.

aktar sodi finanzjarjament milli kienet, li jsir l-investment necessarju u li fis-snin diffiċli tal-bidu jaghmlu ferm aktar biex isibu persuna ta' esperjenza biex tmexxihom, imma jidher li huma hasbu li setghu jmessu wahedhom billi jgibu profitt aktar mill-operat. Il-problema kienet li l-*learning* li kienu jaghmlu kien qed qed isir a skapitu u ghar-riskju tal-kredituri li kienu qed jiffinanzjawhom, u dan huma kienu ben konxji tieghu.

Kif xehed Dr. John Grech, li wiehed ikabbar u jzid l-*outlets* ma hiex xi haga hazina fiha nnifisha, ghax wiehed ikun qed izid il-*purchasing power* tieghu u iktar ma jkollok prodotti iktar ikollok *cash flow*, izda wiehed irid izomm quddiem ghajnejh li l-*cash* li jidhol mir-*retailing* mhux kollu tal-kumpanija imma tal-kredituri wkoll, speċjalment jekk ikun *on credit basis*. Dan il-cash flow setgha jintuza ghal *short term financing*, izda jekk dan jintuza ghal *larger term financing* allura wiehed ma jkunx qed jikkonsidra l-kredituri. Meta wiehed jigi biex jizviluppa, wiehed irid igib il-*financing* gdid mix-*shareholders* jew mill-banek jew ihalli l-izvilupp jiehu aktar zmien biex isir. Skond Dr. J. Grech l-izball tal-intimati kien li dawn riedu jaghmlu l-izvilupp kbir minghajr *financing* gdid u kollox fi zmien qasir.

Victor Zammit jghid li huma gabu espert barrani, Mike Higgs, biex jghinhom imessu<sup>50</sup>. Dan ghamel diversi suggerimenti u fejn setghu, l-intimati raw kif ghamlu biex addottawhom<sup>51</sup>. L-ideat ta' Higgs kienu tajbin, izda riedu s-snin biex jigu realizzati u investment, izda l-investment kien gejj min-naha tal-kredituri u mhux mill-intimati.

Victor Zammit xehed li s-sistema ta' *information technology* kienet *fully functional* u taghti rizultati tajbin<sup>52</sup> fl-ahhar tal-2000 jew fil-bidu tat-2001. Kompla jghid li bil-*category managers* li ntrodurew u bis-sistema

---

<sup>50</sup> Higgs kien imqabbad fit-2000 cioe` xi 12 sa 18 il-xahar wara li l-kumpanija kienet ilha topera. Hu sab li l-kumpanija kienet *over-ranged* u *over-stocked*. Hu sab li kien hemm *poor control*, *wastage problems*, u *pilferage*. (ara fol. 298/9)

<sup>51</sup> (fol. 17 affidavit).

<sup>52</sup> (fol. 18 affidavit).

komputerizzata aggornata huma rnextilhom jikkontrollaw ahjar l-istocks<sup>53</sup>.

Invece mill-provi jirrizulta li din is-sistema damet ma giet implimentata u meta giet implimentata in parte, diga` kien tard wisq u l-investment ghalha kien se jigi biss mill-flus tal-kredituri. L-intimati bdew in-negozju fl-1998 izda s-sistema bdiet tigi implimentata lejn f'Marzu 2001 meta l-kumpanija kienet diga` falluta. L-implimentazzjoni qatt ma tlestiet. Skond ix-xhud Demarco<sup>54</sup> din is-sistema gdida ta' *stock control* iddahhlet biss f'xi wiehed jew zewg outlets<sup>55</sup>. Meta l-intimati xtraw in-negozju tal-Priceclub fl-1998 is-sistemi ta' komputers u procedura ta' kontroll fuq l-istock f'PCO kienu kwazi inezistenti u kellhom jinbdew kwazi mill-gdid<sup>56</sup>. L-intimati kienu jafu f'dan kollu qabel ma xtraw in-negozju.

Meta l-intimati xtraw il-Priceclub huma ghamlu *stocktake*, izda imbaghad bejn 1998 u April 2001 meta kien ilhom aktar minn sentejn joperaw huma ma ghamlu ebda *stock take* ghalhekk ma kienx hemm sistema ta' kontrol tax-xiri li PCO kienet qed taghmel. Higgs jghid li *supermarkets* li hu jaf bihom jaghmlu bejn wiehed u zewg *stocktakes* kull sena<sup>57</sup>. L-intimati, minflok *actual stocktake*, kienu qed juzaw kalkolu teoretiku maghruf bhala RIM (Retail Inventory Method)<sup>58</sup> li kien jikkonsisti bazikament li l-valur tal-istock jigi determinat mill-*gross margins* u jitnaqqsu l-*pilferages* u *shrinkage costs*. Dan il-metodu, pero`, hu suggett ghal zbalji, u ma jaghtix stampa cara u preciza bhal ma jaghti *stocktake* vera u proprju. Fil-kaz ta' PCO wiehed ma kienx qed jikkalkola sew il-profitt u t-telf u speċjalment meta f'dan il-kaz l-istock kien l-akbar *asset* li kellhom l-intimati.

John Zarb jghid li l-intimati kienu qed juru *stock* aktar milli kellhom u li kien *overstated* b'mod goff<sup>59</sup>. Hu jghid li negozjant li jaf li beda negozju b'kapital zghir hafna, hu

---

<sup>53</sup> (fol. 24 affidavit).

<sup>54</sup> (fol. 213).

<sup>55</sup> Ara dak li xehed l Chris Gauci fuq dan il-punt u r-rapport ta' PWC a fol. 20.

<sup>56</sup> Dok J.

<sup>57</sup> Ara xhieda a fol. 434.

<sup>58</sup> Dan huma metodu 'interim' li jrid jigi kkontrollat b' *stocktake* proprja. Ara fol. 809.

<sup>59</sup> Ara rapport John Zarb Dok H.

obbligat li jikkontrolla aktar mill-qrib id-direzzjoni tan-negozju tieghu almenu biex jipprotegi d-drittijiet ta' terzi li qed jinneozjaw mieghu u jselfuh. F'dan ir-rigwrad PCO ma nvestietx f'sistemi sodi biex jinzamm kont tal-istock u tal-*cost of sales*. Kien hemm bzonn ta' *stocktake* kontinwu u frekwenti biex tigi stabbilita precizament il-pozizzjoni finanzjarja tal-kumpanija. PCO ma kellhiex *stock records* u ma kellhiex sistema li fuqha setghet tistrieħ biex tikkalkola l-*closing stock* fi kwalunkwe perjodu. B'hekk il-kumpanija kienet qed titmexxa fl-ghama u ma setghetx tikkonkludi realistikament kemm kienet qed tiff<sup>60</sup>. Anke l-awdituri ta' PCO ma kienux kuntenti bl-istock *figures*.

L-intimati, ghalhekk, naqsu milli ezercitaw kontrol adegwat fuq in-negozju taghhom fis-sens li huma poggew lilhom infushom f'posizzjoni li ma jkunux jafu x'telf kienu qed jaghmlu. Dan in-nuqqas kien aktar gravi ghax in-negozju kien inbeda b'kapital insinifikanti, b'riskju ghal-kredituri li komplew jigu imhegga jiffinanzjawhom, meta l-intimati ma urewhomx il-vera stampa tal-kumpanija u l-assi li fil-fatt kellhom.

### **Jekk l-intimati setghux onestament jemmnu li jkomplu jmexxi bil-mod kif kienu qed imexxu f'Gunju 1999.**

Bil-pizijiet kbar gia` msemija li mill-bidunett kellha PCO, bhar-renta u tkabbir u xiri ta' *supermarkets* f'daqqa, necessita` ta' ristrutturar, *costs*, nuqqas ta' kapital u investment, u kredituri jigu wara flushom, l-intimati kellhom jirrealizzaw f'Gunju 1999, meta nghataw l-*accounts*, li kien impossibbli li mill-profitti biss, wara li jithallsu l-kredituri, huma jkomplu fil-progett kbir taghhom. F'dak l-istadju l-intimati kienu jafu, jew messhom kienu jafu, li ma kienux ser ikunu f'posizzjoni li jhallsu fil-hin, jew f'it wara l-pagamenti li kienu ser jigu dovuti, u aktar ma ghadda zmiem, u zdieg dan it-telf, din il-konsapevolezza saret certezza li r-*repayment programmes* ma setghux jigu onorati. Il-kumpanija kienet waslet f'sitwazzjoni fejn l-

---

<sup>60</sup> Ara affidavit J. Zarb A 21.

intimati onestament ma setghux ikomplu jemmnu li jekk ikomplu jitolbu u jottjenu kreditu gdid u estensjonijiet ta' kreditu huma setghu jhallsu fil-hin jew ftit wara (ara **Grantham**).

Wiehed allura jista' jistaqsi, ghaliex mela l-kredituri baqghu jaghtu kreditu lill-kumpanija meta kien hemm dawn il-problemi kollha ta' *cash flow*? Huwa veru li l-interess tal-fornituri huwa li jbieghu u jaghmlu l-flus izda l-kredituri jghidu li huma gew ingannati mill-intimati billi dawn bdew jaghtuhom stampa qarrieqa tal-kumpanija u jghidulhom li ma kienx hemm inkwiet serju fil-finanzi taghha, imma kien hemm biss problemi ta' natura temporanja u li dalwaqt kienu se jdawru r-rota. Victor Zammit xehed kemm-il darba li lilu kienu qed jghidulu li fis-sena 2001 il-kumpanija 'would break even', nonostante li dokument intern, li hu zgur kien jaf bih, kien qed jghid il-kuntrarju.

L-intimati jghidu li huma kienu jemmnu f'dak li kienu qed jghidu lill-kredituri u fl-istess hin ma riedux li jkunu huma stess li jkunu kawza ta' paniku fost il-kredituri u *run* fuq il-kumpanija. Huma jsostnu li riedu jsibu bilanc, billi fil-waqt li jammettu li kien hemm xi problemi, riedu juru wkoll li dawn kienu ser jinghelbu.

Il-pozizzjoni, pero`, ma kienitx kif kienu qed ipinguha l-intimati. Is-sitwazzjoni finanzjarja tal-kumpanija kellha problemi serjissimi f'Gunju 1999 meta hargu l-accounts. Fis-sena 1998 u fis-sena 1999 il-kumpanija ghamlet telf u kien prospettat aktar telf. Deher li meta l-intimati xtraw il-Priceclub huma bdew b'*deficit* ta' 1.2 *million* li fi zmien sena zdiet ghal 2.5/6 *million*. Inoltre skond il-Profitt & Loss Account, Business Plan (dokument intern) it-telf bejn 1998 sa 2002 kellu jkun ta' tlett miljun<sup>61</sup>.

Il-pozizzjoni giet diskussa f'Bord Meeting Mejju 1999<sup>62</sup>. Fil-laqgħa tat-18 ta' Mejju 1999 l-bord kellu "*to discuss and decide on the line of action which the group will have*

---

<sup>61</sup> Dok P 8.

<sup>62</sup> Dok Q21

*to take to solve its present cash flow problems. A decision is important in order that the company will know from where it will be financing the deficit namely the trade creditors and/or the group's bankers".* Fil-laqgħa tal-15 ta' Gunju 1999, wara li saret referenza għall-*presentation* li kien għamel R. Aloisio lill-bank dwar is-sitwazzjoni finanzjarja tal-kumpanija, "*The meeting resolved that as from to-day capital expenditure not related to operations needs to be sourced from outside funds*".

F'dak l-istadju l-alternattivi li kellhom l-intimati quddiemhom kienu li jew igibu aktar finanzi minn tagħhom (mhux mill-bank li ma kienx ser jagħtihom), jew isibu investitur gdid (f'dak l-istadju s-*sell-lease back agreement* ma rnexxiex), jew jagħlqu. Huma kellhom jiddeciedu minn fejn kienu ser igibu l-flus biex jiffinanzjaw it-telf li kienu qed jagħmlu sakemm jirristrutturaw, jekk riedu jkomplu jinneozjaw. L-intimati kellhom jaraw jekk kienx hemm prospett ragjonevoli li l-kumpanija setgħet tevita x-xoljiment minhabba l-insolvenza tagħha u x'mizuri kellhom jiehdu biex isalvaw il-kumpanija. Jidher mill-provi li minflok ma l-intimati nvestew minn flushom, iddecidew li jkomplu jinneozjaw u jahdmu fuq il-profittabbiltà tal-kumpanija billi jzidu l-*profit margin* u jagħmlu r-riformi li kienu qed jigu suggeriti lilhom. Izda l-hsieb kien li sakemm iddur ir-rota jkomplu jiffinanzjaw il-cash flow deficit mit-trade suppliers. Il-problema tal-*cash flow* kellha tigi solvuta billi jitwalu l-*credit terms* jigifieri li jitwal iz-zmien li fih isiru l-pagamenti u b'hekk kien ser jizjed aktar id-dejn dovut lill-kredituri. Il-kumpanija kellha bzonn investiment kbir li l-intimati ma kellhomx jew li ma riedux jagħmlu, però xorta baqghu għaddejjin bin-neozju. Wara Gunju 1999 l-intimati bdew imexxu l-kummerc bi frodi ta' kredituri tagħhom billi għalkemm kienu jafu bil-pozizzjoni hazina tal-kumpanija, minflok ippruvaw inaqqsu t-telf u jsalvaw il-kumpanija, komplew ziedu l-pizijiet fuqha meta kienu jafu li ma kienx hemm l-icken possibilità li din tagħmel tajjeb għalihom. Il-kumpanija kienet qed tagħmel telf regolari izda xorta wahda għamlu self ta' Lm 400,000 lid-Day to Day, kumpanija falluta; għamlu self ta' Lm 450,000 lil Taormina Holdings Ltd u *refurbishment* fid-Day to Day fl-ammont ta' Lm600,000. Għamlu self iehor lill-

*non-group companies* li ma kienx rekuperabbli u xtraw aktar *supermarkets* u mahzen u kkostitwew ruhhom debituri ta' Lm500,000 lis-segretarju tal-kumpanija.

Id-diretturi f'Gunju 1999 kellhom jirrealizzaw, aktar u aktar meta l-bank irrifjuta li jislihom aktar flus, li l-kumpanija kienet f'diffikultajiet finanzjarji serjissimi u li ma kien hemm prospett ragjonevoli li tevita li tigi stralcjata minhabba l-insolvenzja taghha. Minflok l-intimati hbew il-pozizzjoni vera tal-kumpanija mill-kredituri ghal zmien twil u baqghu jinneozjaw u jitolbu aktar kreditu. Il-kredituri gew inkuraggiti u assikurati b'diversi metodi li n-negozju tal-kumpanija kien ser jirpilja u kienet biss kwistjoni temporanja ta' *cash flow*.

L-*statements* finanzjarji u r-rapport tad-diretturi kienu wkoll qed jaghtu stampa inveritiera tal-pozizzjoni finanzjarja ta' PCO sa Settembru 1999. Id-diretturi bdew jaghmlu asserzjonijiet pozittivi rigward il-*performance* tal-kumpanija meta kien qed jirrizulta li PCO u l-Grupp kienu ghaddejnin minn sena hazina hafna<sup>63</sup>.

Il-*credit periods* zdienu b'mod sostanzjali u hafna drabi unilateralment min-naha tal-intimati. Il-kumpanija kienet tant kbira li setghet timponi l-kundizzjonijiet hija billi l-kredituri ftit kellhom alternattiva. Meta l-intimati kienu jghidu li kien hemm problema ta' *cash flow*, il-kredituri ma setghu jaghmlu xejn hlief li jaccettaw. L-intimati abbuzaw b'din il-pozizzjoni billi gieghelu lis-suppliers jaccettaw termini twal ta' kreditu. Fil-fatt kif xehed Wallace Fino a fol. 68 tal-affidavit tieghu: “Il-verita` hi li kull fornitur ma setghax jaffordja li ma jissupplixxix lill-PCO ghax kien jaf li jekk ma jbieghhx xoghol lilna, konna nixtruh minn band'ohra u b'hekk il-fornitur partikolari kien jitlef il-*market share* tieghu”. Dan hu agir dizonest, billi wiehed ghax b'sahthu m'ghandux igieghel lil haddiehor jagixxi kontra l-interessi tieghu nnifsu.

Id-dewmien kontinwu sabiex isir il-hlas kien dovut unikament minhabba l-pozizzjoni finanzjarja serja ta'

---

<sup>63</sup> Ara Dok S4 presentation fil-Hotel Dolmen tas-7 ta' Dicembru 1999.



PCO. L-intimati baqghu jottjenu fornituri fuq bazi ta' *repayment schedules* li ma gewx rispettati u ma kien hemm ebda prospett ragjonevoli li dawn setghu jigu rispettati. il-kredituri komplew jissupplixxu u *l-credit periods* minn 75 gurnata telghu anke sa 160 gurnata. F'dak l-istadju l-intimati ma kienx baqghalhom kontroll fuq il-pagamenti.

Dwar l-ewwel dewmien fil-pagamenti dan beda lejn April 1999: ara xhieda ta' Victor Galea Dok A 11; Paul Gauci Dok A 13; Paul Bonnici A2; Anthony Grech Sant A14. Dwar il-pagamenti li komplew jittardjaw wara Awissu 1999 u l-intimati jitolbu aktar zmien ara Vernon Foods A 4; A,Mizzi & Sons Ltd A5; Farsons A8; u General Distributors A9 fost ohrajn. Is-sitwazzjoni kompliet taggrava lejn l-ahhar tal-2000 u l-bidu tas-sena 2001, u d-diretturi baqghu jghidu li n-negozju kien vijabbli u l-problemi kienu biss temporanji. L-intimati ma taw ebda konsiderazzjoni li l-fornituri kienu marbutin huma wkoll bi zmien qasir biex ihallsu l-prodotti li huma stess kienu xtraw. Kien hemm kredituri li kien ilhom sentejn jistennew biex jiehdu flushom, u l-intimati ppretendew li dawn ikomplu jistennew xi sentejn ohra sakemm "iddur ir-rota". L-intimati baqghu jghidu li l-kumpanija kienet b'sahhitha u li l-problemi kienu temporanji u li ma kien hemm xejn serjament hazin fin-negozju ta' PCO, u dan anke meta fl-ahhar huma gew rinfaccjati mill-kredituri f'April 2001.

Dr. Andre` Camilleri xehed li kienu ltaqghu **mat-tlett diretturi** tal-Priceclub gewwa Kordin, ir-reazzjoni taghhom ghat-thassib li kienu esprimew il-kredituri kienet fis-sens li l-kredituri ma kellhomx ghalfejn jinkwetaw u li xi diffikultajiet fil-pagamenti ghall-prodotti kienu ta' natura temporanja u li l-Priceclub kienet se tgawdi mill-effetti pozittivi ta-centralizzazzjoni tal-istores u zviluppi ohra.

Louis Farrugia xehed li ghall-ewwel, l-attitudini tad-diretturi tal-Priceclub kienet simili ghal dik ta' Wallace Fino meta kienu ltaqghu mieghu qabel. Huma addottaw attitudini konfidenti donnhom qishom ma setghux jifhmu ghalfejn il-kredituri kienu qed jaghmlu dak l-ghageb kollu. Hu hass li d-diretturi ma kienux qed japprezzaw in-natura u d-dimensjoni tal-problema. Wara, pero`, meta hareg ir-

rapport tal-Price Waterhouse Coopers, l-attitudini tagħhom tbiddlet u bdew jagħmlu xi sforzi biex isibu investitur gdid biex jixtri s-*supermarkets*.

Giet ezibita ittra ta' Victor Zammit datata 29 ta' Novembru 2000 lill Alex Mizzi, Dok D ezibit ma l-affidavit tiegħu<sup>64</sup>, meta PCO kienet kwazi falluta, fejn jassikurah li "*we know our business very well and we know exactly where we are going*" u jzid ighidli li "*You will be surprised how strong are the foundations that we are laying for our future programmes.*" Dwar it-thassib li kellu l-kreditur dwar l-accounts tal-1999 Zammit wiegħbu li ma kienx affarieh, u dwar l-assi tal-kumpanija wiegħbu li "*You are absolutely incorrect when you say that your debtor Priceclub does not own its own stores. For your information our immoveable capital is one of the strongest assets of our company*". Jghid x'jghid Zammit, hu kien qed jirreferi għall-kumpanija PCO. Kif qalet l-ewwel Qorti

"Li kieku d-diretturi kienu onesti mal-kredituri u qalulhom l-verita` dwar is-sitwazzjoni tal-kumpanija u x'riedu jagħmlu, allura l-kredituri kienu jkunu f'pazzjoni li jiddiciedu x'jagħmlu. Lill-kredituri, pero`, qalulhom li kellhom biss problema temporanja ta' *cash flow*, izda ma urewhomx l-istat li fih kienet il-kumpanija u lanqas li riedu jinvestu bi kbir fil-kumpanija, Huma qatt ma gew mgharrfa li kellhom jistennew tlett snin ohra biex, forsi, jibdeu jiehdu xi haga"

".....

"Izda minflok gew abbuzati u flushom gew investiti fuq progett *long-term* b'dannu kbir għall-istess kredituri. Mhux kull kreditur ikun jiflah jagħti *long-term credit* kif riedu d diretturi tal-kumpanija".

Jirrizulta għalhekk mill-provi li l-kredituri, mhux biss ma thallsux, izda d-diretturi kienu jafu li ma kienx hemm possibilta` li jhallsu fit-terminu miftiehem, u kif gia` nghad l-intimati kellhom rapporti interni li l-kumpanija kienet ser

---

<sup>64</sup> Dok A 15

tkompli taghmel telf u ma kienx prospettat li hi tigi fuq saqajha qabel sentejn jew tlett snin, dejjem jekk il-kalkoli li kienu qed jaghmlu l-intimati kienu korretti. Dan kollu hu meqjus bhala kummerc bi frodi.

L-intimati sottomettew ulterjorment li anke Price Waterhouse Coopers kienu jemmnu li PCO ma kienitx falluta tant li l-intimati gew imhegga minnha biex jaghmlu investiment biex isalvaw il-kumpanija u jfittxu investitur gdid. F'dan ir-rigward il-Qorti tirrileva li PWC ma kienitx qeghda taghti pariri lill-intimati imma kienet qed tagixxi *ex parte* ghall-kredituri<sup>65</sup>. F'dik is-sitwazzjoni l-uniku mod li forsi setghet tigi salvata l-kumpanija kien billi l-intimati jinvestu mill-gdid jew isibu investitur. Izda kien diga` tard wisq meta l-intimati rrealizzaw l-estremita` tal-problemi tal-grupp taghhom. Inltre l-investiment li sar minn wiehed biss mill-intimati kien zghir wisq meta kwalunkwe finanzjament kellu jkun almenu ta' erba' miljuni. Anke dwar l-investitur gdid l-intimati bdew jaghtu indikazzjonijiet zgwidanti billi gieghlu lill-kredituri jahsbu li l-investiment kien finanilzzat. Lanqas ma kien il-kaz li l-kredituri pprovaw ifallu l-kumpanija. Anzi huma kienu fetehmu bejniethom biex ma jagixxux gudizzjarjament kontra l-kumpanija, u jaghtuha opportunita` li ssalva. Fil-fatt huma taw lill-kumpanija zmien aktar biex tkun tista' tkompli topera u minn Marzu 2001 baqghu sal-1 ta' Novembru 2001 qabel hadu l-passi decizivi.

Ghalhekk l-aggravju tal-appellanti li l-ewwel Qorti kienet skorretta meta sabithom responsabbili ta' kummerc bi frodi hu infondat u qed jigi respint.

### **Responsabbilta` tad-Diretturi**

L-appellanti jillanjaw li l-ewwel Qorti naqset milli tiddistingwi bejn l-agir ta' intimat u iehor u ma flietx sew l-intenzjoni tad-diretturi indipendentement minn xulxin u mill-Bord.

---

<sup>65</sup> Ara Dok B1 B3 u B7.

L-appellant Zammit u Gauci jghidu li ma kienux huma li kienu qed jipprezentaw stampa qarrieqa tal-kumpanija lill-kredituri imma kien l-intimat l-iehor Wallace Fino.

Kuntrarjament ghal dak sottomess mill-intimati, l-ewwel Qorti fil-fatt dahlet ukoll fil-kwistjoni tar-responsabbilta` individwali ta' kull wiehed mill-intimati u anke ezaminat id-dikjarazzjonijiet li kull wiehed ghamel mal-kredituri.

Ghalkemm huwa veru li fil-maggor parti tal-kazijiet kien l-intimat Fino li kien jiltaqa' fizikament mal-kredituri u jipprova jirringa ghall-*credit terms* godda jew estensjoni ta' dawk antiki, z-zewg diretturi l-ohra kienu jafu u japprovaw x'kien qed jigri u ma jirrizulta minn imkien li huma kienu qed joggezzjonaw ghal dak li kien qed jaghmel jew jghid Fino.

Kif gia` rajna, diversi kredituri kkonfermaw li kienu t-tlett diretturi li assikurawhom li l-kumpanija kienet finanzjarjament soda u fuq saqajha u li ma kien hemm l-ebda raguni ghalfejn kellhom jinkwetaw (ara xhieda ta' Alex Curmi fol. 257; Dr. Andre` Camilleri; Louis Farrugia; Charles Darmanin, Dr. Alex Mizzi fost l-ohrajn u l-ittra Dok D li gia` saret referenza ghalha).

Id-diretturi ma jistghux jaharbu mir-responsabbilta` taghhom billi jghidu li huma ma kienux jafu x'kienet il-vera sitwazzjoni tal-kumpanija jew li ma jifhmux jew li huma joqghodu fuq dak li jghidulhom il-konsulenti mqabbda minnhom. Lanqas ma jista' direttur jahrab mir-responsabbilta` tieghu bl-iskuza li hu kien *minority shareholder* jew *non-executive director*. Direttur, anke jekk *non-executive* jew minoritarju ghandu l-istess responsabbilta` bhad-diretturi l-ohra u ghandu l-obbligu li jkun jaf u jimpenja ruhu li jwettaq id-doveri mposti fuqu mil-ligi. Kif jghid il-Professor Andrew Keay,<sup>66</sup> *“Today it is very difficult for a director to argue that he was not a party to the carrying on of the business of the company (unless such director registers a dissenting opinion), especially*

---

<sup>66</sup> Company Directors' Responsibilities to Creditors. 2006 Pg.41)

Kopja Informali ta' Sentenza

*since it is one of the duties of directors to actually participate in the business of the company”.*

Dwar il-partecipazzjoni ta' Victor Zammit fil-kumpanija, l-intimat Chris Gauci jghid li dan kien membru attiv tal-grupp (ara affidavit tieghu para 5 u 6) u l-intimat Fino (ara affidavit fol. 8) jghid li Zammit ikkontribwixxa pjenament fil-kumpanija, kellu involviment kontinwu fin-negozju u li ma seta' jigi deciz xejn f'PCO minghajr il-kunsens tieghu billi hu kellu 50% tal-ishma.

Ghalhekk dan l-aggravju wkoll qed jigi michud.

L-ahhar aggravju tal-appellant Fino huwa li f'kaz li din il-Qorti tikkonferma s-sentenza appellata ghal dak li jikkoncerna htija, hemm lok li din il-Qorti tirrifirma s-sentenza ghal dak li jikkoncerna d-decizjoni li ddikjarat lill-appellanti personalment responsabbli minghajr limitazzjoni ghad-djun kollha tal-Priceclub Operators Limited.

Fil-fehma tal-Qorti dan l-aggravju mhux gustifikat, billi kif qalet l-ewwel Qorti l-ligi taghna fl-Artikolu 315 tal-Kap 386, differentement mil-ligi Ingliza, fil-kaz ta' kummerc bi frodi persuna tkun “responsabbli personalment, minghajr ebda limitazzjoni ta' responsabilita' ghall-kull jew ghal xi dejn jew responsabbiltajiet ohra tal-kumpanija kif il-Qorti tista' tordna”.

Ghaldaqstant il-Qorti qeghda tichad l-aggravji kollha ta' l-appellanti billi hija tal-fehma li dawn huma infondati fil-fatt u fid-dritt.

## **Decide**

Ghal dawn il-motivi, tiddeciedi billi tichad l-appell tal-appellanti u tikkonferma s-sentenza appellata, bl-ispejjez taz-zewg istanzi kontra l-konvenuti appellanti solidament bejniethom.

Kopja Informali ta' Sentenza

Deputat Registratur  
LB.

**Appendici**

Kopja tas-sentenza moghtija mill-Prim Awla tal-Qorti Civili, Rikors Numru 27/03, fl-ismijiet “Dr. Andrew Borg Cardona noe v. Victor Zammit et” deciza mill-Qorti tal-Appell fit-12 ta' Ottubru 2007, qeghdha tigi hawn annessa biex tiffirma parti integrali minn din l-odjerna sentenza u qed tigi mmarkata bhala Dokument “A”.

**< Sentenza Finali >**

-----TMIEM-----